

De verbinding tussen binnen en buiten

Over pedagogiek in de gymzaal

Als een leerling tegen de kast springt omdat het te moeilijk is, dan is dat zichtbaar (en hoorbaar!) en maak je het arrangement makkelijker. Opgelost. Als een groepje onenigheid heeft over regels in een tikspel, dan is dat zichtbaar en help je ze bij het oplossen. Klaar. Maar wat als een activiteit niet leeft bij een leerling, of als hij niet duidelijk heeft wat hij wil leren? Wat doe je dan? In dit artikel staan we stil bij vragen zoals die laatste. Hoe optimaliseer je de leeromgeving voor een individuele leerling, los van *methodiek* of *didactiek*. Dit artikel gaat over *pedagogiek* in de gymzaal!

TEKST JEROEN STEEMAN

Drie leerdomeinen

Zoals hiervoor te zien was gaat het als het om leren gaat vaak over een driedeling. Binnen bewegingsonderwijs is loopt 't, lukt 't, leeft 't een zeer bekende. Laten we daar dan ook beginnen.

satie neergezet en didactische keuzes gemaakt waardoor hij kan concluderen dat *het loopt*. In een organisatie die goed loopt biedt de leerkracht leerlingen een omgeving waarin zij leren om samen een activiteit op gang te houden.

In de praktijk

Aan 4vmba bied je een tikspel aan waarbij tikkers al samenwerkend leren om lopers te tikken met een bal. De lopers proberen op hun beurt ongetikt pittenzakjes door het tikgebied te brengen, langs de tikkers.

Om de organisatie van de activiteit soepel te laten verlopen heb je regels afgesproken met de leerlingen. Zo mogen ze alleen aftikken en niet afgooien, als je als loper getikt bent dan leg je een blokje om, de poortjes waardoor de lopers in- en uit het veld stappen zijn gemarkeerd met pylonen et cetera. Daarnaast heb je de activiteit lekker snel en efficiënt met een 'plaatje-praatje-daadje' opgestart en is de activiteit goed in de hoek van de zaal geplaatst zodat er geen gevaarlijke situaties ontstaan met losrollende ballen.

Je kijkt naar hoe de leerlingen het tikspel spelen en je concludeert: het loopt! Je hebt een organisatie vorm gekozen die past bij de leerlingen en waardoor ze de activiteit zelfstandig op gang kunnen houden.

Ze leren zich bijvoorbeeld aan regels te houden, ze zetten de pylonnen weer overeind als die omvallen of ze leren een goede inschatting te maken van hoe goed ze zijn in een activiteit. Dit leerdomein noemen we vaak *socialiseren* en daarbinnen heeft een docent een didactische taak. Maar er is meer!

In de praktijk

Aan groep 7 bied je steunzwaaien aan. De kinderen rennen met de trapezestok voor zich tegen een bank op en komen in de terugzwaai in steun. Na drie keer zwaaien springen ze op het dode punt in de achterzwaai af. Je hoopt dat de leerlingen lekker veel vaart maken tijdens het naar boven rennen zodat ze hard zwaaien. Bij één leerling zie je dat dit niet goed lukt, want na twee stappen op de bank trekt dit jongetje zijn benen al in en zwaait rustig terug. Je besluit te helpen door een streep van schilderstape op de bank te plakken, niet iets verder dan het punt waar hij zijn benen introk. Je daagt hem uit tot aan de streep door te lopen en warempel, het lukt en de zwaai wordt vergroot. Verder zie je ook een ander jongetje dat al erg hard gaat en op precies het goede moment uit zwaai komt. Je besluit dit jongetje een nieuwe uitdaging mee te geven door hem mee te nemen naar een zwaaipelek met een lagere bank zodat hij met minder vaart kan leren om in de laatste achterzwaai al duikelend uit zwaai te komen. Na twee half mislukte pogingen begint het te lukken en kan het jongetje zelf verder doorzwaaien met de nieuwe opdracht. Je stapt terug uit de activiteit en kijkt nog eens goed. Ja, de activiteit lukt nu goed bij alle kinderen!

▲
Foto 1: Jeroen Steeman

In het voorbeeld hiervoor wordt een inkijkje gegeven in een les die loopt. In het bedenken van de les heeft de leerkracht een goede organi-

▲ *Aandacht voor de 'binnenwereld'*

Dit tweede voorbeeld laat een totaal ander inzicht in de gymzaal zien. Waar het bij het eerste voorbeeld om beter leren organiseren ging, staat in het tweede voorbeeld beter leren bewegen centraal. Kinderen leren een bepaalde bewegingsuitdaging op te lossen en worden er beter in zodat het beter *lukt*. Ze *kwalificeren* zich in bewegen.

Het derde leerdomein

Naast socialiseren en kwalificeren is er nog een derde domein dat gaat over het kind zelf. Over het subject, over *subjectiveren*.

Kinderen leren een bepaalde bewegingsuitdaging op te lossen en worden er beter in zodat het beter lukt. Ze kwalificeren zich in bewegen

Manou zit in groep 5. In de gymles heeft geleerd om af te haken. Daarbij klimt ze met haar gezicht naar het wandrek het wandrek in, gaat ze op één van de sporten zitten en laat ze zich rustig, steunend op haar handen, achterover kukelen. Een spannende activiteit. Om de activiteit goed en veilig te laten lopen liggen er matjes op de grond en heeft ze een draaiklemgreep geleerd waarmee zij klasgenoten kan beveiligen en ze zelf ook wordt beveiligd. Om het goed te laten lukken heeft de meester gekleurde lintjes in het rek gehangen en ze weet dat als ze bij het groene lintje inhaakt en haar armen goed uitduwt, dat ze dan precies op haar voeten landt.

Als de meester naar haar toe komt en vraagt of het klopt dat hij ziet dat ze aan het genieten is, dan hoor je haar volmondig "ja!" zeggen. Vervolgens ontstaat een klein vraaggesprekje:

Meester: "ik zie een glimlach op je gezicht, waar komt die vandaan?"

Manou: "van het afhaken."

Meester: "en welk stukje van het afhaken zorgt dan voor die glimlach?"

Manou: "nou, van het moment waarop ik mijn handen los moet laten krijg ik kriebels in mijn buik."

Meester: "ahā, en die kriebels zorgen dan natuurlijk voor die glimlach, klopt dat?"

Manou: "ja!"

Meester: "wil je die kriebels vergroten, of is het wel goed zo?"

Manou: "nee, ik wil meer kriebels!"

Meester: "en hoe zou je die kriebels kunnen vergroten?"

Manou: "uuh, nou ja, door hoger te gaan"

Meester: "nóg hoger dan waar het lintje nu hangt?"

Manou: "ja?"

Meester: "nou, doe maar dan, ik blijf er wel even bij".

Vervolgens klimt Manou een sport hoger en komt ze met wat spanning in haar lijf naar beneden gesuisd. Meester en Manou geven elkaar een high five en met een glimlach van oor tot oor loopt Manou giechelend naar haar vriendinnen om te vertellen wat er net is gebeurd.

Op het moment waarop Manou meegaat in de aanname van de meester dat de kriebels voor een glimlach zorgen, heeft de meester beet. Hij heeft de plek gevonden waar de binnenwereld en de buitenwereld van Manou elkaar raken. De binnenwereld van Manou zegt: "vergroot die kriebels, want dat is gaaf" en de buitenwereld biedt die mogelijkheid, want ze mag hoger in het rek. Op dit raakvlak leert Manou wat zij diep van binnen wil en leert ze welke factoren in de buitenwereld daarvan op invloed zijn.

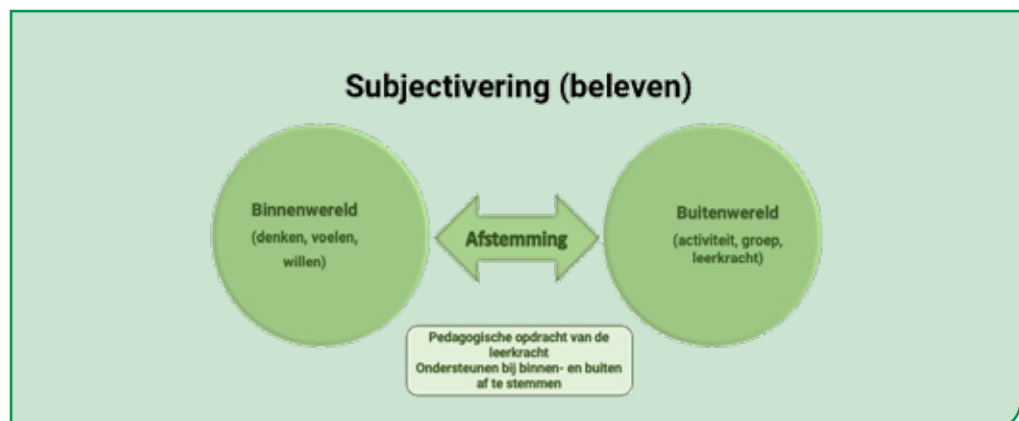
Leren in het derde leerdomein vindt precies dáár plaats, en dat noemen we *subjectivering*. Binnen dit domein leren leerlingen wat ze zelf denken, voelen en willen binnen een bepaalde bewegingsactiviteit. Verder leren ze wat de invloed van de leerkracht, activiteit én de groep daarop zijn. Tot slot leren ze ook hoe ze de afstemming hiertussen zo optimaal mogelijk kunnen maken. De taak van de leerkracht krijgt daarmee een andere dimensie. De pedagogische taak van de leerkracht is dan om leerlingen bewust te maken

Maar ook probeert hij zich te verplaatsen in Manou. Hij kent haar als een meisje dat graag turnt en danst, dus wat zou deze activiteit bij haar kunnen oproepen?

van wat er van binnen bij hun leeft en ze grip te geven op de wereld waarin ze bewegen, zodat zij zelf leren om binnen en buiten op elkaar aan te laten sluiten en geluk te vinden in bewegen.

In de figuur hieronder is het weergegeven. Daarin zijn de factoren die in de binnen- en buitenwereld van leerlingen spelen te zien en is de rol van de leerkracht in de mate van afstemming van deze twee werelden ook zichtbaar.

►
Figuur:
Subjectivering
(beleven)

Zicht op de binnenwereld van leerlingen

In dit artikel laten we de buitenwereld even voor wat het is. De invloed van de leerkracht, de activiteit of de groep waarin een leerling gymt is natuurlijk enorm groot. Maar omdat het drie externe factoren zijn is het relatief makkelijk om er grip op te krijgen. Verder staat dit blad vaak vol met artikelen over professionele ontwikkeling, leerlijnen en groepsdynamica. Voor de binnenwereld geldt dat niet.

De binnenwereld is van de leerling en voor een leerkracht kan het ingewikkeld zijn om de leerling te helpen er zicht op te krijgen. In het voorbeeld van Manou is te zien dat de leerkracht daarbij drie stappen zet waar hij de tijd voor neemt:

Waarnemen: hij kijkt goed naar het gedrag van Manou. Wat zegt dat letterlijk en wat zegt haar lichaamstaal? Maar ook probeert hij zich te verplaatsen in Manou. Hij kent haar als een meisje dat graag turnt en danst, dus wat zou deze activiteit bij haar kunnen oproepen?

Aansluiten: hij checkt vervolgens of klopt wat hij denkt waar te nemen en probeert daarbij met een soort ondertiteling woorden te geven aan wat bij Manou leeft. Daarin blijft hij afstemmen, kijken en checken of woorden en invulling nog goed zijn. En helpt hij Manou dus woorden te geven aan iets wat in haar speelt.

Toevoegen: tot slot voegt hij iets toe dat aansluit op het onderzoekende gesprekje dat hij voerde met Manou. In dit geval mag ze in de activiteit (buitenwereld) een sport hoger klimmen. Dit sluit aan bij wat ze voelt, denkt en wil én zorgt ervoor dat de kriebels toenemen, ze een mooi verhaal heeft voor haar vriendinnen en hopelijk haar waardering voor de leerkracht toeneemt.

Hij heeft de plek gevonden waar de binnenwereld en de buitenwereld van Manou elkaar raken. De binnenwereld van Manou zegt: "vergroot die kriebels, want dat is gaaf" en de buitenwereld biedt die mogelijkheid, want ze mag hoger in het rek

Was het maar zo simpel

Het subjectiveringsdomein is natuurlijk veel complexer dan het artikel hiervoor lijkt te opperen. In het voorbeeld van Manou is het natuurlijk niet zo ingewikkeld. Manou is een meisje dat een activiteit doet die ze al leuk vindt, en daarnaast doet ze het nagenoeg alleen. Ze heeft de anderen er niet echt voor nodig.

De complexiteit laat zich mooi schetsen met onderstaande voorbeeld.

Bij een tikspel ontstaat ruzie omdat Saïd niet mee wil doen als Piet de tikker is. Dit lijkt zich af te spelen in het socialiseringsdomein, het lukt ze immers niet om met elkaar tikkertje te spelen. Maar de leerkracht maakt al snel een andere analyse. Piet blijkt een enorm goede tikker te zijn. Saïd maakt geen schijn van kans met Piet als tikker, het lukt hem niet om als loper mee te doen als Piet de tikker is. Vanuit het kwalificeringsdomein moet de leerkracht de activiteit beter differentiëren.

Maar er is nóg meer aan de hand. Saïd zorgt vanuit het socialiseringsdomein misschien voor gedoe, er is namelijk ruzie en het gaat er stevig aan toe. Maar vanuit subjectiveringsperspectief is het erg knap wat Saïd doet. Hij kent zijn eigen beweegtalent, hij weet ook welke kansen hij daarmee heeft als Piet de tikker is. En vanuit de onmacht die hij dan voelt wordt hij boos. En die boosheid laat hij ook nog eens zien! Hij laat helemaal vanuit zichzelf iets zien vanuit zijn binnenwereld.

Voor dit inzichtje in de binnenwereld van Saïd is geen gestructureerd vraaggesprek nodig. Hij komt er zelf al mee. En wat het zo complex maakt is dat het voor gedoe zorgt en dat daar ook nog relaties met anderen mee zijn gemoeid. Dit biedt een prachtige kans op betekenisvol onderwijs in het subjectiveringsdomein. De vraag is dan: wat zou jij als leerkracht doen? Laat het me weten.

Jeroen Steeman
*Opleidingsdocent Calo Windesheim
Spreker en sessieleider op thema's als
groepsdynamica, gedragsbeïnvloeding
en leiderschap*

Dank

De inhoud van dit artikel is mede tot stand gekomen door te sparren met vakgenoten. In dit geval wil ik dan ook Oscar Scipio, Wiebe Faber, Jaap Kleinpaste, Femke Witteman-Huisman, Hilde Bax, Wynona Ensink, Liesbeth Leistra, Ton de Ruijter, Chris van de Kant, Chris Hazelebach en Bas Baremans bedanken voor hun bijdrage in het netwerk over Pedagogiek in de gymzaal.

Bronnen

Biesta, G. (2011). *Het beeld van de leraar: Over wijsheid en virtuositeit in onderwijs en onderwijzen*. Tijdschrift voor leraaropleiders, *VELON/VELOV*, 32 (3), 4-11.

Csikszentmihalyi, M. (1999). *Flow, psychologie van de optimale ervaring*. Amsterdam: Boom.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (Eds.). (2002). *Handbook of self-determination research*. University Rochester Press.

Mooij, C., Berkel, M. van, Consten, A., Danes, H., Geleijnse, J., Greff, M. van der., Hazelebach, C., Koekoek, J., & Talsma, W. (2014). *Basisdocument bewegingsonderwijs voor het basisonderwijs*. Zeist, Jan Luiting Fonds.

Oldeboom, B. (2002). De les loopt, lukt en leeft. *VELON, Tijdschrift voor lerarenopleiders in Nederland*. 23 (3).

Van Berkel, M., Danes, H., Dijk, van, S., Geleijnse, J., Hazelebach, C., Hofman, N., Pieters, L., Iersel, van, B., Oldeboom, B., Visser, C. (2004). *Perspectieven op bewegen*. Nijverdal: Publicatiefonds 't Web.

Contact:

j.steeman@windesheim.nl

Kernwoorden

subjectivering, pedagogiek in de gymzaal

Foto

Robert de Velde